

Ord. Prof. Dr. Besim Darkot (1903 - 1990)

COĞRAFYA DOLU BİR HAYAT: Ord. Prof. Dr. BESİM DARKOT

Prof Dr. Metin TUNCEL*

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde görevli tüm öğretim üyelerinin hocası olmuş bulunan, büyük coğrafyacı, Ord. Prof. Dr. Besim Darkot'u yaklaşık iki yıl önce kaybettik. Darkot Hoca, 1 Nisan 1990 pazar günü saat 14.30 sularında ebediyen aramızdan ayrıldı. Aşağıdaki satırlarda Darkot'un hayat hikâyesini ve Türkiye Coğrafyasına katkılarını ele alacağız.

1- Ord. Prof. Dr. Besim Darkot'un Biyografisi:

1903 yılının 16/17 Şubat¹ gecesi, Üsküdar'ın çarşısı içinde Uncular Sokağındaki bir evde dünyaya gelen Mehmet Besim (Darkot) aileye üçüncü

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

¹ Ailesinin tuttuğu kayıtlara göre, rumî tarihle 3/4 Şubat 1318, hicrî tarihle 19/20 Zilkade 1320. Hoca ölümünden sonra kızı Sırma'ya verilmek üzere, ailesi hakkında bazı bilgiler içeren bir defter hazırlamıştır. Bizim de bu çalışmamızın birinci kısmına ait kaynak bu defter oldu. Söz konusu defteri daha kendileri tam okumadan bu çalışmada faydalanabilmem için bana vermek lütfunda bulunan, kızları, yakın dostlarım Ayşegül (Özatalay) ve Sırma (Kafalı)'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

çocuk² olarak katılır. Babası Mehmet Asaf Bey³, annesi Tevhide Safiye Hanımdır.⁴

Mehmet Besim'in çocukluğunun ilk yılları senenin büyük kısmında Çamlıca'daki "bağ"da, kışın ise Üsküdar'ın ayrı ayrı semtlerinde geçer. Balkan Savaşı'nın başladığı yıl (1911), aile kışı da ilk defa Çamlıca'da geçirir ve o sene Mehmet Besim Bulgurlu'daki "mahalle mektebi" ile okul hayatına başlar. Kısa süren bu mahalle mektebinden sonra, düzenli bir okul ile teması 1911/1912 ders yılında İhsaniye'de (Üsküdar'da bir semt) "Mirat-ı feyz" adlı bir mektebe yazılmasıyla olur. 1914 sonbaharından itibaren Besim Hoca'nın ailesi kış ve yaz oturmak üzere Kadıköy⁵'e yerleşince Mehmet Besim de Kadıköy çarşısı içindeki Terakki Mektebine yazdırıldı. Başlangıçta babasını dört yaşına varmadan kaybediş, arkadan da Balkan Savaşı sonrası yıllarının sıkıntıları içinde gecikmiş olan tahsil hayatı, bu okulda doğrudan doğruya üçüncü sınıfa kabul edilmesiyle düzene girdi ve Mehmet Besim 6 yıllık bu okulu, 3 yıl okumuş olarak 1917 yılında birincilikle bitirdi.⁶ Bundan sonra Kadıköy Sultanisine (lise) kaydolun Hoca, burada birçok derslerin Fransızca okutulması yüzünden okulun kendisine ağır gelmesi üzerine Albert Diego Efendi isimli yaşlı bir hocadan özel olarak Fransızca dersleri aldı. Bu suretle akademik hayatında devamlı olarak kullanacağı ve ayrıca Fransız Akademisi Üyelerinden André Maurois'nin "Un art de vivre" adlı eserini "Yaşamak sanatı"⁷ adıyla Türkçeye çevirecek kadar iyi bildiği Fransızcasının temelleri atılmış oluyordu. Harp sonrası yıllarının, o günlerde, birçok aileyi etkileyen ekonomik problemleri Mehmet Besim'in ailesini de etkilemiş, bu genç öğrenci de bir an önce hayata atılabilmek için İstanbul Erkek Muallim Mektebine (O zamanki adı "Darümuallimin) geçmiş ve burada zekâsı, prensipleri, çalışkanlığı ve yaşına göre olgunluğu ile dikkati çekmiş ve kendisini sevdirmiştir. Meselâ bu okulda Kimya hocası olan

² Kendisinden büyük olan kardeşleri Ahmet Kemal Nail Bey (1894-1927) ile Fahire Hanım'dır (1896-1966 yılları arasında yaşamış olan Fahire Darkot, bu makalenin yazıldığı yıllarda Türkiye'nin Prag Büyükelçisi olan İnal Batu'nun anneannesidir). Mehmet Besim'in kendisinden sonra bir kardeşi daha dünyaya gelmiştir: Mustafa Tarık (Darkot, 1905-1958).

³ Mehmet Besim'in babası Mehmet Asaf Bey (1852-1906). "Enderunu Humâyun"a talebe olarak alındıktan sonra orada yetişerek Arapça ve Farsça dillerini iyi bir şekilde öğrenen ve Sultan Abdülmecit (1839-1861)'in kitapbaşılığına tayin edilen Ahmet Kemal Efendi (Darkot'un dedesi) ile Nefise Saide hanımın oğullarıdır. Mehmet Asaf Bey de babası Ahmet Kemal Efendi gibi, Enderun'a kaydedilmiş, 1885'te Padişah seccadeciliği görevine alınmıştır. 1896 yılı başlarında da İkinci Abdülhamit onu oğullarından Abdülkadir Efendinin lalalığı payesine yükseltmiştir.

⁴ Besim Darkot'un annesi Tevhide Safiye hanım (1872-1952), Muzika-ı Hümayun denilen Padişahın musikî heyetine mensup olup besteleri ve padişah için yazılmış marşları, şarkı ve gazelleri bulunan Neyzen Raşit Efendi (Kemterî mahlası ile şiirler de yazmıştır) ile Huriye Hanımın kızlarıdır.

⁵ Bu suretle Besim Hoca'nın hayatında 1914 yılında başlayan Kadıköylülük 76 yıl devam ederek vefatına kadar sürdü.

⁶ Terakki Mektebi Mehmet Besim bu okulu bitirmeden önce "Osmangazi" adını almış ve yerini değiştirmiştir ki, bu okul günümüzde de Kadıköy Yeldeğirmeni İskele sokağında eğitimini sürdürmektedir.

⁷ Besim Darkot bu tercüme-yi L.C. rümuzunu kullanarak yapmıştır. Kanaat kitabevinin yayınladığı bu eser ilk önce 1939 da basılmış, 1943 te ikinci 1946 da da üçüncü baskısını yapmıştır.

Rüştü Bey (Uzel), laboratuvarın anahtarlarını Mehmet Besim'e teslim ederdi⁸. Gene aynı şekilde tatbikat hocası İhsan Bey (Sungu)'in de takdir ettiği bir öğrencisi idi. Bu yüzden de, öğretmen okulundan 1923 yılında mezun olunca, mümtaz öğrencilerin görevlendirildiği Tatbikat Okuluna hoca olmuştur. 1923/24 ders yılı başından 1928/29 ders yılının ilk aylarına kadar bu tatbikat okulunda⁹ ilkokul hocalığı yapan Darkot, bu hocalığı sürerken, 1925 te üniversitenin (o zamanki adıyla Darülfünun) giriş için bakalorya imtihanları açması üzerine bu imtihanlara girerek başarılı olur ve böylece bir yandan ilkokul hocalığına devam ederken, bir yandan da İstanbul Üniversitesinin Coğrafya bölümüne devam ederek Ali Macit (Arda,) İbrahim Hakkı (Akyol) ve Hamit Sadi (Selen) gibi değerli Türk Hocaları ile birlikte Fransız profesörlerden Th. Lefebvre ve E. Chaput'nun de talebesi olur.

Üniversite öğrencisi iken 1927 Ağustos/Eylül aylarında ilk yurtdışı seyahate¹⁰ çıkan Darkot, 1928 yılı ilkbaharında İstanbul Üniversitesi Coğrafya bölümünden mezun oldu. Bu öğretiminin ardından, 1922 yılında Avrupa'ya öğrenci göndermek için, lise ve üniversite mezunları için açılan müsabakaya girip başarılı olarak Avrupa'ya gönderildi. Fransa'nın Strasbourg üniversitesindeki tahsili 1928-1932 yıllarını kapsar. Bu tahsili esnasında Darkot, üç coğrafya sertifikası yanında bir de sonçağ tarihi sertifikası aldı. Bazı jeoloji hocalarının derslerine de devam etti. Fransa'daki tahsilinin son yılını da Cezayir'de araştırma yaparak geçirdi ve "Cezayir Yüksek Ovaları" konusundaki tezi ile "Diplôme d'études supérieures" (Yüksek Etüd Diploması) aldı. 1932 yazı içerisinde İstanbul'da dönen Darkot, o zaman Darülfünun denilen üniversiteye "müderris muavini vekilliği" görevi ile başladı ve "Kurak Bölgeler Morfolojisi" adlı bir tez hazırlayarak 1933 yılında doktor unvanını aldı. Doktoradan sonra "Tabii Coğrafya müderris muaviniğine" tayin olundu. Aynı yılın Temmuz sonunda Darülfünun lağvedilip, Ağustos başında Üniversite yeni şekliyle açılınca, yeni tayin kağıdında "Türkiye ve Ülkeler Coğrafyası" doçenti olduğu yazılı idi. Bu görevi 7 yıl sürdürdükten ve bu arada 1934 Varşova, 1938 Paris Uluslararası Coğrafya Kongrelerine katıldıktan sonra 24.5.1940 tarihinde Türkiye Coğrafyası profesörlüğüne yükseltildi. Prof. Darkot, 1941-46 yılları arasında İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu müdürlüğünü de üstlenmiştir. Birkaç kez Coğrafya Enstitüsü Müdürlüğünde bulunan ve birkaç dönem de İstanbul Üniversitesi Senatosunda Edebiyat Fakültesi temsilcisi olarak bulunan Darkot, Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu'nun 29.5.1956 tarihli toplantısında Türkiye Coğrafyası Ordinaryüs Profesörlüğüne teklif edilerek bu teklif Üniversite Senatosunun 28.6.1956 tarihli toplantısında onaylanmış ve 27.8.1956 tarihli üçlü kararname ile de ordinaryüs profesörlüğe yükseltılmıştir. Darkot Hoca, öğretim hizmetinde hemen hemen 50 yıl (bunun 40 yıldan biraz

8 İstanbul Muallim Mektebinde okurken, ömrünün sonuna kadar en yakın arkadaşı ve dostu olacak olan Prof. Cemal Arif Alagöz (vefatı 1991) ile tanışır. Besim Hoca'nın bu okuldaki talebelik yıllarına ait bilgileri de Cemal Arif Alagöz'den öğrenmiş ve buraya geçirmiş bulunuyorum. Bu vesile ile Sayın Hocamız Cemal Arif Alagöz'ü saygı ve rahmetle anarım (Resim 1, Hocayı bu en eski arkadaşı ile birlikte gösteriyor. Eylül 1989)

9 Tatbikat okulunda kendisinden feyz alan talebeler arasında ünlü yazar Haldun Taner de vardır.

10 Bu seyahatta Milletlerarası talebe federasyonunun Roma'daki toplantısına katılır.

fazlası Üniversitede) çalıştıktan sonra, 1750 sayılı Üniversite Kanununun 26. maddesi uyarınca, 7.7.1973 tarihinde, yaş haddinden emekli olmuştur. Kurucusu olduğu Türkiye Coğrafyası Kürsüsünün başkanlığını emekliliğine kadar sürdürmüştür. Besim Hoca, aktif hocalık hayatını şerefli bir şekilde emeklilikle noktaldıktan sonra da çalışmalarını sürdürmüş ve Türkiye'yi yakından tanımak ve yazmak için yaptığı seyahatlerine devam etmiştir. Bu çalışmalar aşağıdaki satırlarda tekrar ele alınacaktır.

2- Eğitimselliği ve Yayınları:

Ord. Prof. Dr. Besim Darkot elli yılı bulan öğreticilik hayatında, öğretim kademelerinin hepsinde hocalık yapmış ve çok sayıda öğrenci yetiştirmiş seçkin bir eğitimcidir. Hocanın ilköğretmeni olarak "tatbikat okulu"nda beş yıl kadar çalıştığını biyografisini anlatırken söz konusu etmiştik. Üniversiteye hoca olduktan sonra da 1935 yılına kadar kendisinin Haydarpaşa lisesinde de (Üniversitenin izni ile) ders verdiğini görüyoruz. Bu lisedeki hocalığı İstanbul Siyasal Bilgiler Okulunda ders vermeğe başladığı 29.11.1935 tarihine kadar sürer. Hoca, Edebiyat Fakültesinde asıl görev yeri olan Coğrafya bölümündeki derslerini sürdürürken Siyasal Bilgiler Okulunda da Siyasi ve İktisadi Coğrafya dersleri verir. Bu dersleri adı geçen okulun Ankara'ya nakledilişine kadar devam eder. Pekçok eski vali¹¹ ve Bakan¹² burada Besim hocanın öğrencisi olmuştur. Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünde Kartoğrafya dersleri, Türkiye Coğrafyası, Avrupa Coğrafyası, Önasya-Orta Asya, Kuzey Amerika okuttuğu çeşitli dersler arasındaydı. Bu saydığımız derslerden bazılarını pek az olarak bazı senelerde okuttuğu halde Türkiye Coğrafyası ve Türkiye Coğrafi Bölgeleri dersleri devamlı okuttuğu derslerdi. Besim Hoca, ders anlatış tarzı ve öğretme sanatındaki ustalığı ile öğrencileri etkilerdi¹³. Öğrenci onu hem çok sever, hem de karşısında bir yanlışlık yapmaktan korkardı. Coğrafya bölümünde hocalık yaptığı 41 yıl (1932-1973) içerisinde kendisinin öğrencisi olan binlerce genç, sonraki yıllarda yurdun çeşitli liselerinde öğretmen ve yönetici, millî eğitim müdürü olmuş, burada okuttuğu öğrencilerinden profesör olanların sayısı 20'yi aşmış ve bu öğrencilerden bir tanesi de Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur¹⁴.

Besim Darkot 1941-1946 yılları arasında yaptığı Yüksek Öğretmen Okulu Müdürlüğünde de Türkiye maarif ordusuna değerli öğretmenler kazandırmıştır. Bunlardan bazıları da üniversite öğretim üyesi olarak Türkiye'nin çeşitli yerlerinde görev yapmışlardır¹⁵. Darkot ayrıca İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde "Türkiye İktisadi Coğrafyası", bu fakülteye bağlı Gazetecilik Yüksek Okulu'nda da

11 Ethem Yetkiner, Kemal Aygün, Vefik Kitapçıl... gibi.

12 Eski Maliye Bakanlarından Hasan Polatkan ile eski Millî Eğitim ve Gümrük ve Tekel Bakanlarından Prof. Dr. Rifki Salim Burçak burada Besim Hocanın öğrencisi olmuşlardı.

13 Öngör Sami; Geçen yılları düşündükçe, İstanbul 1987. s. 77

14 1960'lı yıllarda Millî Eğitim Bakanı olan Orhan Dengiz.

15 Prof. Dr. Mehmet Akartuna, Prof. Dr. Nihad Çetin, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu, Prof. Dr. Tahsin Yazıcı, Prof. Dr. Meserret Dirioz, Prof. Dr. Emin Altan, Prof. Dr. Ali Sümer...

"Jeopolitik" dersleri okutmuştur. Bu suretle hoca, günümüzdeki birçok iktisatçı, işletmecisi ve gazetecinin de hocası olmuş bulunuyor. Gene aynı şekilde Yüksek Ticaret Okulu'nda¹⁶ da "İktisadî Coğrafya" dersleri vererek öğrenci yelpazesini son derece genişletmiştir.

Besim Darkot, yayın hayatına çok erken başlamıştır. Yukarıda sözü edilen tatbikat mektebindeki hocalık yıllarında, 1925 senesinde arkadaşı Cemal Arif (Prof. Alagöz) ile birlikte üç kitaplık bir ilkökul coğrafyası serisi hazırladı. Bu serinin ilk baskısı harf devriminden önce olduğu için eski harflerle basılmış, daha sonraki baskıları yeni yazıyla yayınlanmıştır. "Cumhuriyet Çocuklarına Coğrafya Dersleri" adını taşıyan bu kitaplardan ilk çıkanın kapağına ait bir klişeyi makalenin sonuna eklemiş bulunuyoruz. (Bak. Resim 2) Bu seri kısa zamanda pek büyük bir başarı kazandı. Hocanın tek imzalı olarak yayınladığı ilk eser ise 1926 da çıkan (eski harflerle) "İlk Mekteplerde Coğrafya Muallim Kitabı"dır. İlkokul çocuğuna coğrafyanın nasıl öğretilmesi gerektiğini anlatan bu pedagojik esere, o yıl Maarif Vekâleti tarafından 400 TL'lik para mükâfatı verilmişti. Darkot bunun arkasından da bir "Tabiat Dersleri" serisi hazırladı. Ayrıca "Terbiye" mecmuasına da yazı yazıyordu.

Darkot'un öğretim üyesi olarak İstanbul Üniversitesine girdiği 1932 yılından sonra yaptığı yayınlarında iki saha dikkati çeker. Aşağı-yukarı 1943'e kadar uzanan dönemdeki araştırmalarının daha çok fizikî coğrafyayı ilgilendirdiği görülüyor. Bu dönemde Besim Darkot doğrudan doğruya morfoloji ve klimatoloji konularında eser vermiştir. 1932 de Strasbourg Üniversitesinde Yüksek Etüd Diploması (DES) almak için hazırladığı tez (Esquisse morphologiques des Hautes Plaines constantinoises) ile 1933 te doktora konusu olan "Kapalı Havzalar Morfolojisine ait Tetkikler" de birer morfoloji çalışması idi. 1934 te katıldığı Varşova Milletlerarası Coğrafya Kongresine sunduğu tebliği (Kapalı Havzaların Morfolojik Tekâmülü-Quelques observations sur l'évolution des bassins fermés en relation avec les variations des climat) konusunda idi. Bu çalışmada B. Darkot, Cezayir Yüksek ovalarında hidrografya şebekesinin teşekkülü ve yakın iklim değişimleriyle ilgisi üzerinde durmuştur. Constantin'deki meşhur Vadi Rummel boğazlarının oluşumu hususunda L. Joleaud'un ileri sürdüğü ve A. Bernard ile E.F. Gautier tarafından kabul edilmiş "kaptür" görüşünü kendi gözlemlerine dayanarak reddetmiş ve durumun "Surimposition" ile izah edilebileceğini esaslı delillerle ortaya koymuştur.

B. Darkot, 1938 de Amsterdam Coğrafya Kongresine (Yakın iklim tahavvülleriyle ilgili bazı morfolojik müşahedeler-Quelques observations morphologiques en relation avec les variations recents du climat en Turquie) adlı bir tebliğ ile katılmıştır. Bu araştırmasının ilk kısmında, o zamana kadar hiç ele alınmamış bir takım Kuaterner buzullaşma izlerini (özellikle Giresun Karagöldağı), ikinci kısımda akarsular şebekesinin yeni iklim değişiklikleriyle ilgili bozulmalarını göstermiştir.

Besim Darkot'un üzerinde durduğu morfolojik konulardan önemli olan bir diğeri ise Boğazların meydana gelişi olmuş ve bu konuda yakın glasyasyon

¹⁶ Eski Millî Eğitim Bakanlarından olup bu yazının yazıldığı sırada Marmara Üniversitesi Rektörü bulunan Prof. Dr. Orhan Oğuz, burada Besim hocanın öğrencisi olmuştur.

dönemlerinde meydana gelmiş debi artma ve eksilmelerinin etkilerini araştırmıştır. Eski müellifler, İstanbul boğazının güney girişindeki eşiği mübalağalandırılmış, mevcut deniz altı oluşunu küçümseyerek boğazın teşekkülü hakkında fikirler ileri sürmüşlerdi. Darkot ise, dikkati hiç çekmemiş ve literatüre alınmamış olan kuzey eşiğinin varlığına ve akıntılara dayanan yeni bir görüş tarzı ile Boğazların oluşumunu izah etmiştir. Darkot'un bu izah tarzı üzerine daha sonraki bazı araştırmacılar, boğazların akıntılarına ait nazariyelerini kumuşlardır.

Yine bu yıllarda Besim Darkot'un fizikî coğrafyaya ait çalışmaları arasında Türkiye'de suhnetin ve yağışların dağılışı hakkındaki çalışmaları önemlidir. Yağış haritası, o yıllara göre, birçok yenilikler gösterdiği gibi suhnet dağılışı konusunda da Darkot, ülkemizde ilk defa gerçek izoterm denemesini yapmıştır. 1941'den sonra Besim Darkot'un Türkiye Coğrafi bölgelerini sınırlandırmak, daha iyi tanıtmak ve bunları tali "yöre"lere ayırmak hususunda büyük bir gayret sarfettiği görülüyor. 1941 Haziranında Ankara'da toplanan ve ele aldığı çeşitli coğrafya konuları arasında coğrafi bölge sınırlarının çizilmesi üzerinde de duran Birinci Coğrafya Kongresinde Besim Darkot çok etkili bir rol oynamıştır (Bak: Resim 3). Burada kabul edilmiş olan coğrafi bölge ayırımı, tamamen Hoca'nın hazırladığı ve teklif ettiği rapora uygun olarak çıkmıştır. Resim 4'te Prof. Besim Darkot'un bu kongre çalışmaları esnasında, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye coğrafi bölge ayırımı konusunda izahat verdiği görülüyor (Bak: Resim 4). Besim Hoca bundan sonraki Coğrafya Kongrelerinde ve Coğrafya Meslek Haftalarında daha çok coğrafi bölgelerle ilgili konular sunmuştur. 1945 ten sonraki yıllarda ise Darkot'un özellikle nüfus hareketleri, yöre tetkikleri, şehir monografyaları gibi beşerî ve tarihî coğrafya konuları üzerinde durduğu dikkati çekiyor. Bununla beraber bu devrede de zaman zaman genâ fizikî coğrafya konularını ele aldığı görülüyor (Eriş ile Antalya taraçaları, Madame Chaput ile Antalya pliyosenine ait çalışma gibi). Fakat 1940'lı yıllardan hayatının sonuna kadar Hoca'nın en çok zaman ayırdığı konu Türkiye şehirlerinin tarihî coğrafyası olmuştur: Bir Türk İlim Heyeti tarafından 1941 den itibaren çıkarılan İslam Ansiklopedisine Hoca hem redaktör olarak katılmış hem de buraya 200 kadar madde (İlk yazdığı madde Adakale, son yazdığı Vezirköprü olmak üzere) yazarak ulaşılması zor bir rekor elde etmiştir. Zira, İslam Ansiklopedisinde yazısı bulunan Türk yazarlar arasında en fazla imza Besim Darkot'a ait bulunmaktadır. Darkot'un bu ansiklopediye yazdığı şehir maddelelerinde o şehrin neden orada kurulmuş olduğu etraflı bir şekilde tartışıldıktan (Situation ve sit şartları) sonra isminin menşei üzerinde durulmakta, nasıl geliştiği, iktisadî fonksiyonları esaslı bir biçimde ele alınmaktadır. Darkot'un, kendisinin de en fazla önem vermiş olduğu çalışması olan şehirlerin tarihî coğrafyası üzerindeki bu çalışmaları, memleket coğrafyasının önemli bir dalında klasik kaynaklar mahiyetini almıştır.

Darkot'un yayınları arasında, öğrencilerin derslerinde de faydalanacakları kitaplar da önemli bir yer tutar. Bu seri ilk önceleri okuttuğu "Kartoğrafya Dersleri" adlı eserle başlamış, bunu "Avrupa Coğrafyası", "Ekonomik Coğrafya" (Yüksek Ticaret Okulu için), "Türkiye İktisadî Coğrafyası" (Beş baskı yapan bu kitabın ilk baskıları İ.Ü. İktisat Fakültesi tarafından sonraki baskıları ise Edebiyat Fakültesi ta-

rafından yayınlanmıştır) izlemiş, emekli olduktan sonra da bu diziye "Ege Bölgesi Coğrafyası" (Tuncel ile birlikte, 1978, 1988) ve "Marmara Bölgesi Coğrafyası" (Tuncel ile birlikte, 1981) eklenmiştir.

Hocanın kitapları arasında 1942 de liseler için yazdığı "Türkiye Coğrafyası"nın özel bir yeri vardır: 1941 Birinci Coğrafya Kongresinde oynadığı etkin rol üzerine Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bu kitabın yazılması görevi Besim Darkot'a verilmiştir. Lise son sınıflar için hazırlanan bu kitapla "ortaöğretimde bilimsel Türkiye Coğrafyası öğretiminin esaslarını" ortaya koymuştur¹⁷.

Besim Darkot'un çalışmaları arasında harita çalışmaları da vardır. Bunlardan önemli olan iki tanesinden söz etmek istiyoruz. Birisi Millî Eğitim Bakanlığınca bastırılarak okullarda ders aracı olarak kullanılan 1/800.000 ölçekli renkli duvar haritasıdır. Son derecede pedagojik olarak hazırlanmış olan bu harita iyi bir renk ıskalasını kullanarak birçok kereler yeni baskılar yapmıştır. Bir diğeri de Hoca'nın 1950'li yıllarda uzun emek sarfederek hazırlamış olduğu "Balkan Yarımadası" Haritasıdır. Bu harita üzerinde yer isimleri eski ve yeni isimleriyle verilmiş, bazı yerleşmelerde ise üç isim bile verilebilmiştir. Bu bakımdan tarihî coğrafya açısından da değeri olan bir eserdir.

Besim Darkot, Türk Coğrafyacılarının fazla ilgilenmedikleri "sema hareketleri"ne de eğilmiş ve bu konuda "Kâtib Çelebi- İbrahim Müteferrika ve Sema Hareketleri" (Coğrafi Araştırmalar, 1958, II. S. S-19), "Sema Hareketleri ve Doğu Alemi" (Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı 9, 1958 sayfa 1-10) adlarını taşıyan iki makale yayımlamıştır. Bu makalelerde, dünyayı kâinata merkez alan Batlamyus nazariyesine (geocentrik sistem) karşılık güneş kâinatın merkezi sayan (heliocentrik sistem) görüşün Kopernik (Copernicus)'ten çok önce İbn Bâcce ve Nasirüddin-i Tûsî gibi İslâm bilgileri tarafından savunulduğunu, en azından bu bilgilerin Batlamyus sistemini benimsemediklerini dile getirmiştir.

3- Bazı Kişisel Özellikleri:

Yukarıdaki satırlarda ilmi hüviyeti ve yayınları ana hatlarıyla ele alınmış olan Besim Darkot, müşahede kabiliyeti olan geniş görüşlü bir araştırmacı ve ilim adamıydı. Coğrafyada daima yeni birşeyler ortaya koymak için devamlı Türkiye sathında dolaşmış, Türkiye Coğrafyası kavramında büyük çapta ilerlemelere önayak olmuştur.

Besim Darkot, üstün vasıflarıyla, hayatının her döneminde dikkati çekmiş bir kişi idi. İlk Öğretmen Okulunda okurken hocalarının dikkatlerini nasıl çektiğini yukarıda dile getirmiştik. Bu dikkati çekiş daha sonraki yıllarda da devam etti. İstanbul Üniversitesi Coğrafya bölümünde okurken, Fransız profesör Th. Lefebvre'in derslerini, kendi sıra arkadaşlarına, kürsüden Mehmet Besim (Darkot) tercüme ederdi. Bu üstün öğrencilik Fransadaki öğretim hayatında da devam etti: 1929/30 ders yılı sonunda Strasbourg'da girdiği bir imtihan, ünlü Fransız coğrafyacısı Prof. Baulig tarafından "Alsace Fransa'ya geçeliberi, coğrafya imtihanlarında elde edilen en parlak başarı" olarak nitelendirildi ve bu durum

¹⁷ Erinç, Sırrı: Büyük Larousse (Gelişim Yayınları) Darkot maddesi Cilt 5, s. 2893.

Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığına Prof. Baulig'in bu ifadesi ile bildirildi. Fransada Strasbourg'da bulunduğu yıllarda Almanca ile de ilgilenen Darkot, bu dili de çalışmalarında rahatlıkla kullanabilecek bir düzeye getirmişti.

İstanbul Üniversitesine Hoca olduktan sonra da, daima dikkati çeken Darkot, katıldığı çok sayıda Coğrafya kongrelerinin dışında, meslek dışı bazı toplantılara katılmak üzere Üniversite tarafından görevlendirilmiştir. Mesela eski Rektörlerden Prof. Dr. Tefvik Sağlam ile birlikte iki kez (2-13 Ağustos 1948, Utrecht ve 4-9 Aralık 1950, Nice) Milletlerarası Üniversiteler Konferansına katılarak Türkiyeyi temsil etmiş ve her ikisinin sonunda da Üniversite idaresine iki uzun rapor (birisi 16 sayfa, öteki 30 sayfa olmak üzere) sunmuştur. 1953 yılında da dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile birlikte Doğu Anadolu'da kurulacak Üniversite ile ilgili bir toplantıya katılan 15 profesör arasında Besim Darkot da bulunuyor ve bu heyetle birlikte tüm Doğu Anadolu'yu bir kez daha dolaşıyordu. Bu gezinin sonucunda hazırlanan "Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor" (İstanbul 1952-Millî Eğitim Basımevi)un da büyük bir kısmı Hocanın kaleminden çıkmıştı.

Besim Darkot Hoca güzel konuşur ve güzel yazardı. Belki çok konuşkan değildi, fakat konuşması gerektiğinde iyi bir hatip oluşu derhal dikkati çekerdi. Edebiyata meraklı oluşu, hatta yukarılarda anlattığımız gibi çeviriler bile yapmış olması, güzel ve düzgün yazı yazmasının ve güzel tasvirler yapmasının kaynağını oluşturuyordu. Mektuplarında bile güzel ve canlı tasvirler yapardı. Bu tasvirlerin çoğu da coğrafi olurdu. Meselâ, bu satırların yazarına Los Angeles'ten 9.6.1973 tarihinde yazdığı bir mektupta, uçaktan gözlediği coğrafyayı şu satırlarla anlatıyordu:

"Nihayet 31 Mayıs günü Londra saatiyle 13.30 da yine Jumbo (747) ile havalandık. Hava bulutlu idi. Hemen bulutların üstüne çıktık. Kuzeylere gidildikçe bulutluluk devam etmekle beraber, üzerinde uçtuğumuz denizi, sonra da karayı (Grönland) görmek fırsatını bulduk: unutulmayacak manzara! Karaya yaklaşırken önce küçük parçalar halinde başlayan buzlar, daha sonra çatlaklı bir örtü halini aldı (bankiz). Grönland'ın doğu kıyısı dağlık, karlı başladı. Sonra uçsuz-bucaksız bir beyaz örtü (inlandsis) altında kayboldu. Baffin arazisinden Kanada'ya (Winnipeg), sonra A.B.D. ye girdik. Bulutları yararak kapalı havada Los Angeles'e indik..."

Bu mektup ta gösteriyorki Hoca, coğrafyayla özdeşleşmişti. Gerçekten hayatında coğrafya önemli bir yer tutuyordu. Nitekim 1934 te Soyadı Kanunu çıktığında soyadını da coğrafyadan alıyordu: Darkot, Orta Asyadan Himalayalara inen ve ismi tamamen Türkçe olan bir geçitin adıdır. Hoca, o günlerde Orta Asya okuturken bu ismi soyadı olarak benimsemişti.

Hoca coğrafyayla ilgisini 1973 te emekli olduktan sonra da koparmadı. Aktif görevde iken muntazam bir surette sürdürdüğü memleket içi araştırma gezilerini emekli olduktan sonra da yaptı. 1973 te hemen emeklilikten bir ay sonra çıktığı İç Anadolu seyahatinden Akdeniz kıyılarına iniyor, 1974 te Doğu Karadeniz'de Artvin'e kadar gidiyor, 1975 te Çanakkale, 1979 ta Antalya-Kaş arazi gezilerini yapıyordu. Yaşının ilerlemesine rağmen 71 yaşında olduğu sene Sümela manastırının, gençleri bile yoran, dik yokuşuna tırmanabiliyor, 76 yaşında olduğu sene Kapıdaş Kumsalı (Teke Yarımadası kıyılarında)'nın dik falezinden, bir genç

öğrencinin yardımıyla da olsa, inip çıkarak bu çok ilginç memleket köşesini görmekten kendini alıkoyamıyordu. Bu geziler ve çalışmalar devam etti. 81 yaşında olduğu sene, Göreme'de, o dönemdeki Nevşehir valisi dostu Dr. Süleyman Oğuz'u kıramayarak kürsüye çıkarak "yörenin" coğrafyası hakkında ilginç şeyler söyledi. Gene aynı yaşında, bundan birkaç ay sonra da Fırat Üniversitesi Rektörü dostu Prof. Dr. Arif Çağlar'ın ricasına uyarak Elazığ hakkında Fırat Üniversitesinde bir konferans verdi. Bu, hocanın hayatındaki sayısız konferanslardan sonuncusu idi (Kasım 1984). Yaşına rağmen devam ettirdiği bu aktivite, 16 Ağustos 1986 da kıymetli eşi Mevhibe Darkot (Taşçı)'u kaybetmesiyle yavaşladı. Bu üzücü olay Hocanın hayatında bir son dönüm noktası oldu diyebiliriz. Hiçbirşeyden, hatta çok sevdiği seyahatlardan bile zevk almamaya başladı. Bu durum hayatının sonuna kadar üç buçuk yıl devam etti.

Hocanın belirtilmesi gerekli ilginç yanlarından birisi de müzik merakı idi. Çok iyi bir Klasik Batı Müziği izleyicisi idi. Hayatının sonuna kadar Atatürk Kültür Merkezindeki Cumartesi konserlerini, önemli bir sebep olmaksızın, kaçırmadı diyebiliriz. Bu konserlerin sonuncusuna da vefatından 9 gün önce 24 Mart 1990 tarihinde gidiyor, ondan bir sonraki konsere (31 Mart 1990) kendisini iyi hissetmediği için gitmek istemiyor ve ertesi gün de (1 Nisan 1990 Pazar) ebedî uykusuna çekiliyordu. Cenazesi 3 Nisan 1990 salı günü Erenköy Galip Paşa Camiinde kılınan öğle namazını müteakip Karacaahmet'teki aile kabristanına defnedildi. Öğrencileri, öğrencilerinin öğrencileri, hatta onların da öğrencileri olarak birkaç kuşak coğrafyası ve öteki sevenleri bir güneşli Nisan gününde Hocayı sevgi ve rahmetle anarak uğurluyorlardı.

Besim Hoca aramızdan ebediyen ayrıldı. Fakat Türkiye Coğrafyasına katkıları meslektaşlarına daima onu hatırlatacak. Eserleriyle hatırlanmak her ilim adamı için bir kıvanç konusudur. Fakat Besim Hocanın her akşam T.R.T.nin ana haber bülteninden sonra hatırlanmak gibi bir şansı da var. Ekranda her akşam izlediğiniz meteoroloji bülteninde konulan haritada coğrafi bölgeleri ayıran ve onun 1941 de kabul ettirdiği çizgiler görülüyor. Bu suretle Besim Hocanın bu önemli eseri her akşam kendisini tanıyan ve tanımayan milyonlarca insan tarafından da izleniyor. Bu, başka bir fâniye nasib olmayan bir husustur (*). (Bak: Resim 5).

(*) Bu makale hazırlanırken, metindeki sayfa altı notlarında değindiklerimizden başka şu kaynaklardan da faydalanılmıştır:

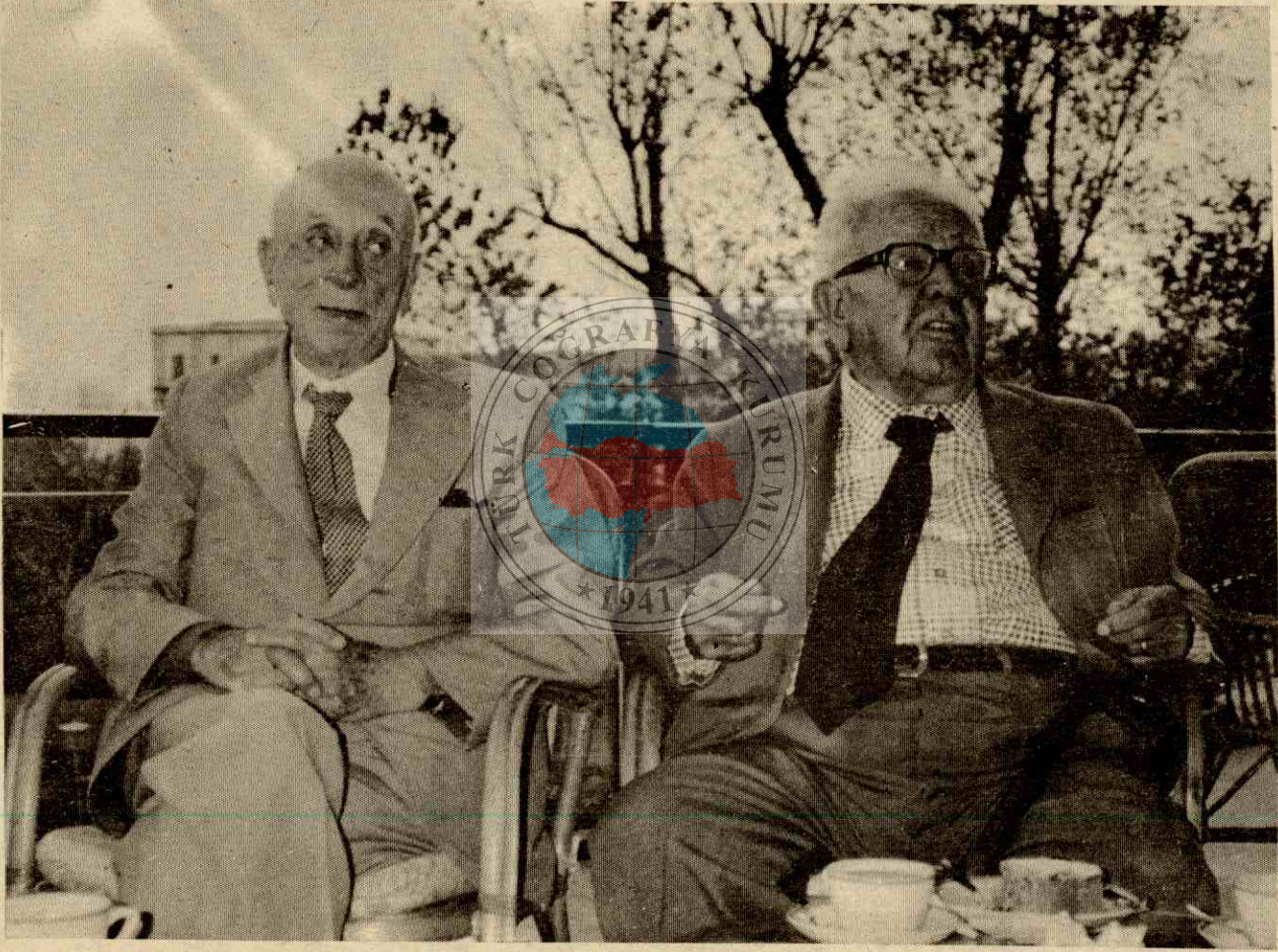
- 1- Ord. Prof. Dr. Besim Darkot'un İ.Ü. Özlük İşleri Dairesindeki dosyası.
- 2- Bilgin, Turgut, Coğrafya Enstitüsü Faaliyeti (1950-1960). İstanbul 1961.
- 3- 1972-1973 yıllarında emekli olan İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyeleri, 1974 İstanbul.
- 4- Erinc, Sırrı, "Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Coğrafyası" Cumhuriyetin 50. yılına Armağan, S. 113- 168 Edebiyat Fakültesi, 1973 İstanbul.
- 5- Erinc, Sırrı, "Ord. Prof. Dr. M. Besim Darkot Anısına" Bülten, sayı: 7, s. 1-3 İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, 1990, İstanbul.
- 6- Tuncel, Metin, "Ord. Prof. Dr. Besim Darkot: Hayatı ve Türkiye Coğrafyasına Katkıları." Coğrafya Araştırmaları, sayı. 3, s. 1-13, Ankara, 1991.

ORD. PROF. DR. BESİM DARKOT'UN BAŞLICA ESERLERİ*:

- Quelques observations sur l'évolution morphologique des bassins fermés en relation avec les variations du climat.* Congrès Intern. de Geogr, Varsovie, 1934, t. II. s. 209-215.
- Yurdumuzda iklim tarihinin son safhalarına dair bazı görüşler.* İkinci Türk Tarih Kongresi. İst. 1937.
- İstanbul Coğrafyası,* İst. Halkevleri D.T.E. Yay., C. IV, 1938.
- Quelques observations morphologiques en relation avec les variations récentes du climat en Turquie.* Congr. Inter. de Géogr. Amsterdam, 1938. t. II Sec. A-F., s. 291-299.
- Coğrafi Araştırmalar,* Cilt I., İst. Üniv. Coğ. Ens. Neş. No: 4, 1938.
- Ankaranın Coğrafyası.* Üniversite Konferansları, 1942-43, s. 297-309.
- Türkiyenin coğrafi bölgeleri arasında Yukarı Fırat Bölgesi.* Elazığ Üniversite Haftası. İst. Üniv. Yay. No: 196, 1943, s. 255-268.
- Tunceli üzerinde coğrafi görüşler.* Elazığ Üniversite Haftası. İst. Üniv. Yay. No: 196, 1943, s. 114-128.
- Memleketimizde bazı ziraat problemleri.* T.C.D. No: 3/4, 1943, s. 277-287.
- Türkiyede yağışların dağılışı (La distribution des précipitations en Turquie).* T.C.D. No.2, 1943, s. 137-159.
- Türkiyede sıcaklık derecesinin dağılışı (Distributions des températures en Turquie),* T.C.D. No. 1, 1943, s. 23-35.
- Kuzey Amerika,* 1944 (Teksir edilmiş ders notu).
- Avrupa Coğrafyası* Cilt I., İst. Üniv. Coğ. Ens. Neş. No: 12, üçüncü baskı, 1969.
- Türkiye Coğrafyasının kuruluşuna bir bakış.* Coğ. Enst. Der. No: 1, 1951, S. 59-62.
- Aksu batısında Antalya traverten taraçaları (Terrasses de travertin d'Antalya à l'ouest d'Aksu),* (S. Erinç ile), Coğ. Enst. Der. No. 2, 1951, s. 56-65.
- Sur le Pliocène des environs d'Antalya, Turquie.* (avec Mme Chaptut). Comptes rendus des séances de l'Acad. de Science, t. 236, s. 2259-2260.
- Çanakkale Boğazının Coğrafyası.* Çanakkale Üniversitesi Haftası. İst. üniv. Yay., 1953, s. 87-95.
- Türkiyede nüfus hareketleri.* Coğ. Enst. Der. No: 5/6, 1953-54, s. 3-22.
- Güneybatı Anadolu'da coğrafi müşahedeler* (S. Erinç ile). Coğ. Enst. Der. No: 5/6, 1953-54, s. 179-196.
- Observations géographiques dans le Sud-Ouest de l'Anatolie* (S. Erinç ile), Review., No.1, 1954, s. 149-167.

* Ord Prof. Dr. Besim Darkot'un Türkiye'nin çok çeşitli yerlerinde yayınlanan dergilerde ve ansiklopedilerde çıkmış yayınları vardır. Biz bu makalenin hacmini fazla genişletmemek için, çok yer tutacak olan, İslam Ansiklopedisindeki maddelerinin listelerini buraya almadık. Bunun için başka ansiklopedilerdekileri de koymadık. Sadece başlıca makalelerini içeren bir liste sunuyoruz. İlcrinde daha detaylı bir bibliyografya listesi, ya bu satırların yazarı, ya da daha genç bir arkadaşımız tarafından yayınlanacaktır.

- Balkan Yarımadası Haritası. 1:1.000.000 Ölçekli, Fizikî, Kanaat Kitabevi Yayını, 1954.*
- Sur les Mouvement démographiques en Turquie. Review., No: 2, 1955, s. 37-44.*
- Türkiye İktisadî Coğrafyası. 5. baskı, 1972.*
- Türkiyenin coğrafi bölgeleri hakkında (Sur les régions géographiques de la (Turquie). T.C.D. No: 13/14, 1955, s. 141-150.*
- Türkiye Altıncı Genel Nüfus Sayımı (Le sixième recensement de la population-en Turquie). TCD. No: 15-16, 1955, s. 85-104.*
- Kartoğrafya Dersleri İst. Üniv. Coğ. Enst. Neş. 5, Üçüncü Basım, 1957*
- Kâtip Çelebi- İbrahim Müteferrika ve Sema Hareketleri. Coğrafi Araştırmalar, Cilt II, İst. Üniv. Coğ. Ens. Neş. No: 21, 1958, s. 5-18.*
- Sema Hareketleri ve Doğu Âlemi. Coğ. Enst. Der. No: 9, 1958, s. 1-10.*
- Paris Havzasının Morfolojisi Üzerine Yeni Düşünceler. Coğ. Enst. Der. No: 10, 1959, s. 52-65.*
- Türkiye Duvar Haritası. 1:800.000 Ölçekli, Fizikî. Millî Eğitim Bakanlığı yayını, 1960.*
- Ekonomik Coğrafya. İst. Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu Yay. No: 14.*
- Türkiye'nin İdarî Coğrafyası Üzerinde Düşünceler. Coğ. Der. No: 12, 1961 s. 35-36.*
- La Géographie Administrative. Review No.7 1961, s- 19-23.*
- Türkiyede Coğrafi bölgelerin teşkilinde kriterlerin araştırılması. Şehircilik Konferansları, 1963-1964 Yaz Yarıyılı. İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Şehircilik Kürsüsü Yayınları No. 3, İ.T.Ü. Matbaası 1963.*
- Resimli Modern Atlas. Novara, İtalya 1963.*
- "Beş Yıllık Kalkınma Plânı" üzerinde Düşünceler. Coğr. Enst. der. No: 13, 1963, s. 1-13.*
- Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri. Coğ. Enst. Der. No: 17, 1967, s. 3-8.*
- Türkiye'nin Nüfus Hareketleri üzerine Yeni Gözlemler. Türk Coğ. Enst. Dergisi Sayı: 21. 1961.*
- Ege Bölgesi Coğrafyası (Tuncel ile birlikte) İkinci baskı. 1988*
- Marmara Bölgesi Coğrafyası (Tuncel ile birlikte). İstanbul. 1981*

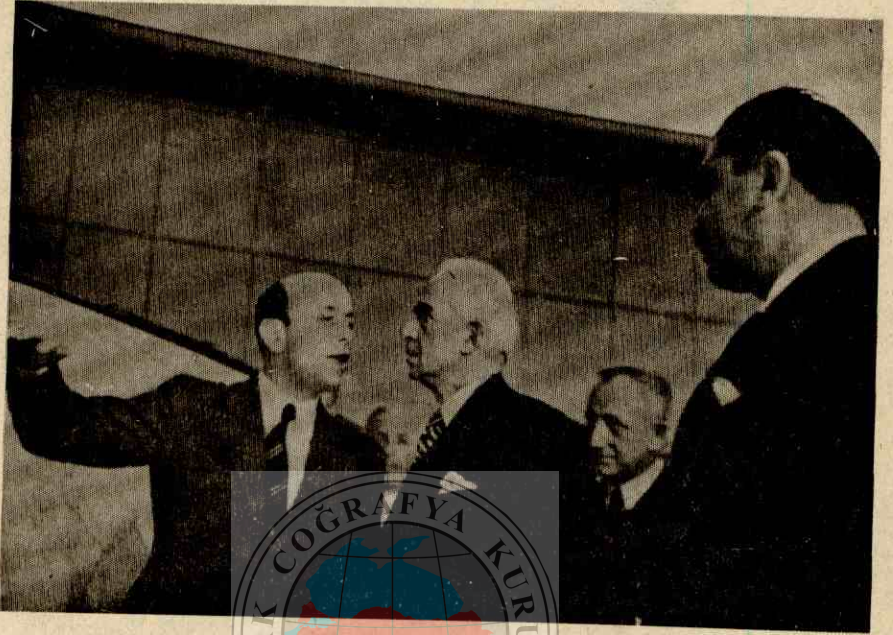
Resim 1: Ölümünden altı ay önce (Eylül 1989) çekilmiş olan bu resimde Besim Hoca en eski arkadaşı Prof. Cemal Arif Alagöz ile birlikte.

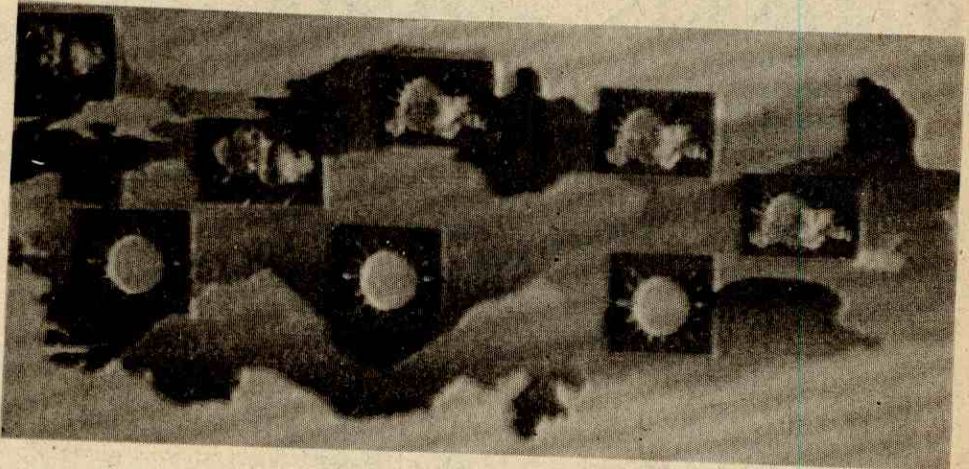
Resim 2: Ord. Prof. Dr. Besim Darkot'un 1925'te çıkan ilk kitabının kapağı.

Resim 3: Ord. Prof. Dr. Besim Darkot 1941 yılında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde toplanan Birinci Türk Coğrafya kongresine katılan bazı delegelerle birlikte (Soldan sağa: Ord. Prof. Ali Tanoğlu, Ord. Prof. Dr. Herbert Louis, Ord. Prof. Ahmet Ardel, Ord. Prof. Dr. Hâmit Nafiz Pamir, Ord. Prof. Dr. Besim Darkot, önde Doç. Dr. Niyazi Çıfakoğlu).

Resim 4: Türkiye Coğrafi bölgelerinin sınırlandırılmasında etkin rol oynayan Darkot, bu konuda dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bilgi arz ederken (1941 Haziran).

Resim 5: Besim Hoca'yı tanıyan ve tanımayan milyonlarca kişi her akşam T.R.T. ekranından Darkot'un bu eserini izlemektedir: Türkiye Coğrafi bölgeleri ve sınırları.